

ARTIKEL L.O.

| Bas Blom | 2533790 |

Samenvatting

In de literatuur wordt gesproken over het gebruik van coöperatieve werkvormen om de sociale en samenwerkings- vaardigheden bij leerlingen te verbeteren. Dit zou als gevolg kunnen hebben dat de mate van groepscohesie wordt vergroot. In dit onderzoek wordt gekeken of dit ook het geval is bij eerste jaars leerlingen van de Praktijkschool Helmond. Om deze interventie vorm te geven is gebruik gemaakt van Acro gym in combinatie met groene spelen. Om aan alle sleutelbegrippen van coöperatief leren te voldoen is er erg veel aandacht besteed aan de evaluatie van de groepsprocessen.

Uit het onderzoek is gebleken dat de klassencohesie is verbeterd, er is een effect grootte van 0,4, op basis van de GCEQ vragenlijst. Dit wordt gezien als een gemiddeld effect. De sociale vaardigheden zijn minimaal verbeterd, gemeten op basis van VSVJ-vragenlijst. De effect grootte van deze interventie bedraagt 0,21, wat een klein effect weergeeft. Bij de sociomatrix is er nagenoeg geen verschil waarneembaar in het aantal positief en negatief gekozen leerlingen.

Uit dit onderzoek kan de conclusie getrokken worden dat coöperatieve werkvormen een kleine tot geen invloed hebben op de sociale vaardigheden van de leerlingen. Op de klassen cohesie hebben coöperatieve werkvormen een gemiddeld effect.

Aanbevelingen voor vervolg onderzoek zijn het uitvoeren van een langere interventie periode met een grotere onderzoekspopulatie. Ook is het wenselijk gebruik te maken van observaties in combinatie met vragenlijsten.

Coöperatief leren goed voor de groep!

Inleiding

Binnen het praktijk onderwijs is het veel voorkomend dat de klassencohesie binnen een groep niet optimaal blijkt te zijn. Op de praktijkschool Helmond bleek dit ook aan de orde te zijn. Er zijn veel factoren die een rol spelen binnen de groepscohesie, in klas 1A is een van die factoren dat de leerlingen sterk opzoek zijn naar een plaats in de klas. De leerlingen lijken elkaar negatief te beïnvloeden met het vertoonde gedrag.

Op een praktijkschool worden kinderen geplaatst die niet in staat worden geacht, met extra zorg, een regulier diploma te behalen. Van der Ploeg (2002), stelt dat leerlingen met een IQ tussen de 65 en de 80 in combinatie met een leerachterstand van ten minste drie jaar worden toegelaten op het praktijk onderwijs. Echter kunnen er ook leerlingen met een IQ van 60-120 worden toegelaten. Deze uitzondering wordt gemaakt voor leerlingen met een verklaring van een neuroloog of psychiater dat zij autisme, PDD-NOS of ADHD hebben.

(Remmerswaal ,2015)

"Om cohesie te krijgen binnen een groep is er sociale interactie nodig"

(Matson, Rotarori & Helsel, 1983)

"Sociale vaardigheden is het gedrag dat een kind vertoont in interpersoonlijke situaties die het kind helpen functioneren binnen een gemeenschap"

(Johnson & Johnson, 2009)

"samenwerkingsvaardigheden en sociale vaardigheden worden beter ontwikkeld bij coöperatief leren dan bij individueel of klassikaal leren gebeurd."

Deze grote diversiteit in IQ in combinatie met veel voorkomende sociaal-emotionelen problematieken is een belemmerende factor voor de mate van groepscohesie.

Groepscohesie wordt door Remmerswaal (2003), beschreven als een samenhang van onderlinge relaties binnen een groep. Sociometrie bedacht door Moreno, (1934) meet deze onderlinge relaties. Het kan ingezet worden om groepsdynamiek en communicatie binnen een groep te verbeteren (Hoffman, 2000). Echter kan groepscohesie niet bestaan zonder de aanwezigheid van de nodige sociale vaardigheden. Een definitie van sociale vaardigheden zoals door Matson, Rotarori & Helsel (1983) gegeven is het gedrag dat een kind vertoont in interpersoonlijke situaties die het kind helpen functioneren binnen een gemeenschap. Hulstijn, Cohen- Kettenis, Mellenbergh & Boomsma, (2006) verdelen sociale vaardigheden in twee dimensies, prosociaal gedrag en ongepast gedrag.

Coöperatieve werkvormen kunnen worden gebruikt om sociale en samenwerkingsvaardigheden te verbeteren bij leerlingen. Dit wordt ondersteund door onderzoek van John Son & Johnson (2009). Zij stellen dat deze vaardigheden met coöperatieve werkvormen sterker verbeterd worden dan bij reguliere klassikale lessen gebeurt. Voordat een werkvorm gezien kan worden als coöperatieve werkvorm moet het voldoen aan de vijf sleutelbegrippen van coöperatief leren zoals gegeven in Johnson & Johnson (2008): Positieve wederzijdse afhankelijkheid, Individuele aanspreekbaarheid, direct ondersteunende interactie, sociale en groepsvaardigheden en groepsevaluaties.

De groepscohesie van de eerste jaars klassen is niet optimaal, met bovenstaande inzichten uit de literatuur is er tot de volgende onderzoeksvraag gekomen: Welke invloed hebben coöperatieve werkvormen bij klas 1A van de praktijkschool Helmond op de sociale vaardigheden met als doel het verbeteren van de groepscohesie ?

Onderzoeksopzet

Het onderzoek is uitgevoerd bij de eerstejaars leerlingen van de Praktijkschool Helmond. Klas 1a is gebruikt als interventie groep, klas 1B is gebruikt als controle groep. De onderzoekspopulatie bedraagt in totaal 20 leerlingen, tien

Sleutelbegrippen coöperatief leren, (Johnson & Johnson, 2008)

- Positieve wederzijdse afhankelijkheid
- Individuele aanspreekbaarheid
- Direct ondersteunende interactie
- Sociale en groepsvaardigheden
- Groepsevaluaties.

leerlingen per klas. Het onderzoek bestond uit een voormeting, interventie en een na-meting. De metingen worden uitgevoerd met behulp van een vragenlijst.

Voor deze vragenlijst is gebruik gemaakt van een GCEQ en een VSVJ en de Sociomatrix. De VSVJ vragenlijst ontwikkeld door Hulstijn (2008), Vragenlijst Sociale Vaardigheden van Jongeren, wordt gebruikt om de sociale vaardigheden bij jongeren te meten. De vragenlijst is aangepast voor dit onderzoek, de vragen zijn eenvoudiger geformuleerd, hierdoor is hij beter te begrijpen voor de leerlingen. De Group Cohesion Evaluation Questionnaire, GCEQ, is in 2002 ontwikkeld door Glass en Benshoff, deze vragenlijst meet de perceptie van groepscohesie. Deze vragenlijst is verdeeld in drie dimensies, sfeer, veiligheid, en samenwerken. De sociomatrix wordt gebruikt om de onderlingen relaties binnen een klas te meten (Moreno, 1934).

De voor en na-metingen zijn in de gymzaal uitgevoerd, de leerlingen hebben de vragenlijsten zonder overleg ingevuld. Er mochten vragen gesteld worden met betrekking tot de vraag, hierdoor zijn sommige vragen klassikaal besproken. Dit heeft er voor gezorgd dat de leerlingen alle vragen begrepen hebben. De resultaten van de GCEQ en de VSVJ zijn verwerkt met gebruik van een vier punts-likertschaal om kwalitatieve gegevens kwantitatief te maken. De gemiddeldes en de standaarddeviatie is berekend, zowel het geheel als per vraag. Deze gegevens verwerkt in Excel. De Sociogram is verwerkt met behulp van (sometics.com), dit programma zet de gegeven antwoorden om in een sociomatrix.

De interventie bestaat uit vijf lessen ingericht met de principes van coöperatief leren. Met het zicht op de doelgroep is voor dit onderzoek gekozen voor een voorzichtige opbouw in de mate van samenwerken. Hierbij zijn de sleutelbegrippen van coöperatief leren geleidelijk aan toegepast op de lesinhoud. Les een voldeed niet aan alle sleutelbegrippen van coöperatief leren, vanaf les twee voldeden de lessen aan alle voorwaarden van coöperatief leren. Voor de lessenreeks is gekozen voor acrogym in combinatie met groene spelen. Deze sluiten perfect aan bij de sleutel begrippen van coöperatief leren.

Met behulp van de sociomatrix die gemaakt was bij de voormeting zijn de groepen voor acrogym gemaakt. De interventie begon met kleine groepen leerlingen die het

Figuur 1

Resultaten GCEQ vragenlijst, voor het meten van de perceptie van groepscohesie, van de voor en na-meting van de interventie en controlegroep, weergegeven in gemiddelden.

GCEQ	Voor-meting	Na-meting	Vershil
Interventie	2,56	2,86	(+0,30)
Controle	3,15	3,18	(+0,03)

Figuur 2

Resultaten van de VSVJ vragenlijst, voor het meten van de sociale vaardigheden bij jongeren, van de voor en na-meting van de controle en de interventie groep, weergegeven in gemiddelden.

VSVJ	Voor-Meting	Na-meting	Vershil
Interventie	3,16	3,33	(+0,17)
Controle	3,09	3,13	(+0,04)

Figuur 3

Resultaten van de VSVJ vragenlijst van de voor en na-meting van de interventie en de controle groep weergegeven in gemiddelden per dimensie.

VSVJ Dimensie	Prosociaal	ongepast
VM Interventie	3,23	3,09
NM interventie	3,26	3,41
VM Controle	3,22	2,95
NM controle	3,24	3,00

prettig vinden om met elkaar samen te werken. De groepen werden steeds groter, hierdoor werd er meer gevraagd van de leerlingen op het sociaal gebied. Leerlingen die het minder prettig vinden om samen te werken moeten toch samenwerken om tot een goed resultaat te komen. Tijdens deze vijf lessen is er extra aandacht besteed aan het evalueren van de taak en de samenwerking.

Aan het einde van de interventie zijn de gegevens van de voor en nameting met elkaar vergeleken. Bij de sociomatrix is af te lezen of er leerlingen vaker of minder vaak negatief gekozen zijn. Bij de VSVJ en GCEQ is een effect grote berekend om te zien of de interventie het gewenste resultaat heeft gehad.

Resultaten

De gemiddelde score bij de GCEQ vragenlijst, voor het meten van de perceptie van groepscohesie, is bij de interventie groep gestegen van 2,56 naar 2,86. Dit geeft een verschil van +0,30. De standaarddeviatie is nagenoeg gelijk gebleven, bij de voormeting was deze 0,75 en bij de nameting 0,70. Bij de controle groep is er veel minder sprake van verandering, hierbij was het gemiddelde van de voormeting 3,15 en de nameting 3,18. Dit geeft een verschil van +0,03. Deze gegevens zijn af te lezen in figuur 1 en figuur 2. Deze gegevens lijken aan te geven dat er een positieve groei heeft plaats gevonden tijdens de interventie op de perceptie van groepscohesie. Het grootste verschil is te zien bij vraag zes van de interventie groep. Op de stelling: "ik moedig iemand aan wanneer hij iets moeilijks doet", scoorde de klas bij de voormeting een gemiddelde van 1,80 bij de na-meting is er een groei van +0,70 te zien tot een gemiddelde van 2,50. Wanneer er gekeken wordt naar de verschillende dimensies levert dit geen concrete verschillen of verduidelijkingen op. De effectgrootte van de GCEQ is berekend met behulp van het verschil van de gemiddelden van de voor en na meting gedeeld door de standaarddeviatie van de voormeting, hier komt het getal 0,4 uit. Uit deze effect grootte is af te leiden dat de interventie een gemiddeld effect heeft gehad, >8 wordt gezien als een groot effect waar effectgroottes in de buurt van de nul worden gezien als een klein effect.

Bij de VSVJ vragenlijst, voor het meten van de sociale vaardigheden, is het effect een stuk minder zichtbaar. Bij de interventie groep is het gemiddelde van de voormeting 3,13 met een standaarddeviatie van 0,54. Bij de nameting komt het

Figuur 4

Resultaten sociomatrix, met wie werk je graag samen binnen de les LO? Van de voor en na- meting van de interventie en controle groep, weergegeven in het aantal positief en negatief gekozen leerlingen.

Sociomatrix Met wie werk je graag samen binnen de les LO?	Aantal Positief	Aantal Negatief
VM interventie	25	14
NM interventie	21	12
Vershil VM NM	-4	-2
VM controle	19	21
NM controle	19	21
Vershil VM NM	0	0

Figuur 5

Resultaten sociomatrix, Met wie werk je graag samen buiten de les LO? Van de voor en na- meting van de interventie en controle groep, weergegeven in het aantal positief en negatief gekozen leerlingen.

Sociomatrix Met wie werk je graag samen buiten de les LO?	Aantal Positief	Aantal Negatief
VM interventie	20	13
NM interventie	19	12
Vershil VM NM	-1	-1
VM controle	17	20
NM controle	17	20
Vershil VM NM	0	0

gemiddelde uit op 3,33 met een standaarddeviatie van 0,59.

Het verschil tussen de voor en na-meting bedraagt +0,20. Bij de controle klas is ook een stijging waarneembaar. Bij de voormeting kwam het gemiddelde uit op 3,09, bij de nameting was dit 0,04 hoger wat uitkomt op een gemiddelde van 3,13.

Deze gegevens zijn terug te vinden in figuur 3 en 4. De effect grootte van de interventie kwam uit op 0,21. Dit geeft aan dat de interventie bijna geen effect heeft gehad op de sociale vaardigheden van de leerlingen. Wat wel opvalt aan de vragenlijst is de verbetering op het gebied van ongepast gedrag de score sterk is verbeterd, met een verschil van +0,32 dit is terug te vinden in figuur 5.

De sociomatrix meet de onderlinge relaties binnen een groep, hierbij is gekeken naar het aantal positief en negatief gekozen leerlingen. Bij de vraag: 'Met wie werk je graag samen binnen de les LO' is een kleine verschuiving te zien in het aantal positief gekozen leerlingen bij de interventie klas. Het verschil bedraagt -4, zoals te zien in figuur 6. Bij de controle klas is er geen verschil waarneembaar. Het aantal negatief gekozen leerlingen is bij de interventie klas ook omlaag gegaan, er is twee keer minder negatief gekozen. Wanneer er gekeken wordt naar de negatief scores, valt op dat leerling B verstoten lijkt te zijn uit de groep. Bij beide voormetingen, wordt B vijf keer negatief gekozen. In de nameting wordt hij bij de vraag: 'Met wie werk je graag samen binnen de les LO?' Vier keer negatief gekozen. Dit geeft een positief verschil van 1. Er is bijna geen verschil te zien in de onderlinge relaties van leerling B met de rest van de klas. Wanneer er gekeken wordt naar de positief scores valt op dat alleen tijdens de voormeting bij de vraag: "met wie werk je graag samen in de les LO?" Een leerling gezien wordt als populair in de groep. Leerling J wordt 4 keer positief gekozen. Bij een score van >3 bij zowel negatief als positief wordt de leerling gezien als populair of verstoten (www.sometics.com).

Voor de complete uitwerking van de GCEQ kan gekeken worden naar bijlage: 10

Voor de complete uitwerking van de VSVJ kan gekeken worden naar bijlage: 11

Voor de complete uitwerking van de sociomatrix kan gekeken worden naar bijlage: 12

Aanbeveling

Het onderzoek geeft gering resultaat waar met betrekking tot het verbeteren van de sociale vaardigheden en de groepscohesie. Echter is het interessant om vervolg onderzoek te doen naar het effect van coöperatieve werkvormen.

Een aanbeveling voor het vervolg onderzoek is om de interventie een langere periode te laten duren. Cohesie kan alleen veranderd worden door een langdurig traject. Om de resultaten meer te valideren is het aan te raden om een grotere onderzoekspopulatie te nemen. De nametingen kunnen bij een vervolg onderzoek beter op een ander moment plaatsvinden. Wanneer het direct na de laatste interventie les wordt gemeten, wordt er een tijdelijk effect gemeten. Wanneer de nameting op een later moment wordt gedaan geeft het mogelijk een beter beeld van blijvend resultaat. In het vervolg lijkt het mij verstandig om de combinatie van observaties en vragenlijsten te gebruiken. Naar mijn inziens zijn de uitkomsten van de vragenlijsten geen correcte weerspiegeling van de realiteit. Met behulp van observaties kan er mogelijk een beter beeld gevormd worden van het effect van de interventie.

Mijn aanbeveling voor de Praktijkschool Helmond is om te blijven experimenteren met coöperatieve werkvormen. Hierdoor worden leerlingen niet alleen lesstof bijgebracht maar komen ze ook vaker in situaties waarbij de sociale vaardigheden ontwikkeld worden. Wat een positief effect kan hebben op de klassencohesie.

Discussie

In dit onderzoek is gekeken naar het effect van coöperatieve werkvormen op de sociale vaardigheden van leerlingen met als doel de groepscohesie te verbeteren.

Wanneer er wordt gekeken naar de resultaten van de GCEQ vragenlijst is er een effect grootte waarneembaar van 0,40. Deze interventie heeft een middelgroot effect gehad op de perceptie van klassen cohesie. Opvallend is de stelling: “ik moedig iemand aan wanneer hij iets moeilijks doet”, hier is de score na de interventie sterk gestegen. Het helpen en aanmoedigen van andere is een van de aandachtspunten van de interventie geweest. Deze resultaten zijn echter in strijd met de resultaten van de sociomatrix, bij de sociomatrix is geen toename te zien in het aantal positieve verbanden in de klas. Er is een afname te zien in het aantal negatief gekozen leerlingen echter is dit verschil zo klein dat het als verwaarloosbaar beschouwd kan worden. De VSVJ heeft een effect grootte van 0,21. Dit wordt gezien als een zeer klein effect. Het grootste verschil is te zien binnen de dimensie ongewenst gedrag, hier is een positief verschil te zien van +0,32. Uit de resultaten kan dus geconcludeerd worden dat de interventie weinig tot geen effect heeft gehad op de sociale vaardigheden en de klassen cohesie. Dit was deels te verwachten, uit de theorie blijkt dat groepscohesie alleen veranderd kan worden door een langdurig en herhalend traject (Goudewaard & Sluis, 2013).

Doordat de interventie periode maar vijf lessen bedroeg is te kort geweest om een duidelijk effect te hebben op de cohesie. Dit is dan ook het grootste kritiek punt op het onderzoek. De onderzoekspopulatie bedraagt in totaal 20 leerlingen. Mede hierdoor zijn de gegevens niet geheel betrouwbaar. De invloed van een leerling op het gemiddelde van een vraag is te groot. Met 10 leerlingen met groep heeft iedere leerling 10% van het gemiddelde bepaald, mede door externe factoren kan de gehele vragenlijst hierdoor worden beïnvloed. Een ruzie of onenigheid kort voor het invullen van de vragenlijst kan sterke gevolgen hebben voor de gemiddelden.

Uit dit onderzoek kan de conclusie getrokken worden dat coöperatieve werkvormen een kleine tot geen invloed hebben op de sociale vaardigheden van de leerlingen. Op de klassen cohesie hebben coöperatieve werkvormen een gemiddeld effect.

Inhoudsopgave

Bijlage I: Onderzoeksopzet	8
Bijlage 2 Planning	13
Bijlage 3 LVF	14
Bijlage 4 sociogram	32
Bijlage 5 VSVJ	32
Bijlage 6 GCEQ	36
Bijlage 7 Tabel GCEQ&VSVJ	37
Bijlage 8 logboek	39
Bijlage 10 resultaten GCEQ	44
Bijlage 11 resultaten VSVJ	45
Bijlage 12 resultaten sociogram	49
Literatuur	57

Bijlage I: Onderzoeksopzet

onderzoeksopzet

1. Gegevens student:

- Bas Blom
- 2533790

Onderzoekspopulatie en -context

Dit onderzoek wordt uitgevoerd op de Praktijkschool Helmond (PSH). Het doel van de PSH is de leerlingen voor te bereiden op een zo zelfstandig mogelijk functioneren in de samenleving. Hierbij leiden ze leerlingen direct naar een plaats in de arbeidsmarkt (OMO, 2014). Het is een voortgezet onderwijs school voor leerlingen tussen de 12 en 19 jaar. De school probeert het doel te bereiken door extra, individuele aandacht te geven op zowel didactisch als sociaal-emotioneel gebied. De school houdt extra rekening met de onderlinge verschillen tussen de leerlingen, dit leidt er toe de school veel waarde hecht aan passend onderwijs. De school wordt gekenmerkt door een krachtig pedagogisch klimaat. Alles is erop toegespitst dat leerlingen zich zo zelfstandig mogelijk kunnen ontwikkelen, dit hopen ze te bereiken door het zelfvertrouwen van de leerlingen te vergroten (OMO, 2014).

De interventie wordt uitgevoerd bij klas 1A. De klas bestaat uit 12 leerlingen: 4 meisjes en 8 jongens. De klas moet nog erg wennen aan de structuur die aangeboden en verwacht wordt op school. Er spelen veel zaken een rol binnen de klassen samenstelling. De meeste leerlingen lijken nog op zoek te zijn naar hun positie binnen de klas. Er zijn bepaalde leerlingen in deze klas die storend verdrag vertonen zowel in de gymles als in andere lessen. Het doel van mijn onderzoek is kijken of ik door middel van het toepassen van coöperatieve werkvormen binnen de lessen LO, de sociale vaardigheden kan verbeteren. Onderzoek zoals verricht door Johnson & Johnson, (2009) heeft aangetoond dat sociale vaardigheden worden ontwikkeld bij coöperatief leren. Hiermee hoop ik de klassencohesie te verbeteren om zo een betere sfeer binnen de les te krijgen. Nu lijken leerlingen elkaar meer te beïnvloeden richting ongewenst gedrag. De controle groep is klas 1B, dit is de enige andere 1e jaars klas op de Praktijkschool. Er is gekozen voor deze twee groepen omdat het beide eerste jaars leerlingen zijn, de klassen zijn van nagenoeg dezelfde samenstelling. Dit zorgt er voor dat de variabelen zoals geslacht, leeftijd en voorkennis weinig zullen verschillen. Dit zorgt voor validiteit in het onderzoek. In beide klassen lijkt de klassencohesie niet goed te zijn. Samenwerken is voor het type leerling erg uitdagend. De controlegroep krijgt de lessen tijdens de interventie periode op de standaard manier. De interventiegroep krijgt de lessen waarin vormen van samenwerkend leren worden toegepast. Beide klassen hebben een blokkur per week les, Interventiegroep 1A op maandag het vijfde en zesde uur, Controlegroep 1B op dinsdag het derde en vierde uur.

Het invullen van een vragenlijst kan erg uitdagend zijn voor de leerlingen. Met een IQ tussen de 50-80 zullen niet alle vragen even goed begrepen worden. Verder zijn de leerlingen snel afgeleid en is het erg moeilijk om geconcentreerd te blijven op een vragenlijst. De versturende variabelen die ik het meest verwacht zijn het niet rustig aan de vragenlijst werken en het niet begrijpen van de vragen. Tijdens de interventie zal het moeilijk worden voor de leerlingen om met elkaar samen te werken, dit zal een langzame opbouw vereisen.

De samenstelling van de groepen is als volgt:

Soort groep:	Klas:	Jongens:	Meisjes:	Totaal:
Interventie	1A	9 (75%)	3 (25%)	12 (100 %)

Controle	1B	8(70%)	4(30%)	12 (100 %)
----------	----	--------	--------	------------

Ontwerp en procedures van je onderzoek

Voordat de interventie periode wordt gestart wordt er een voormeting uitgevoerd. Om antwoord te krijgen op de onderzoeksvraag: “Welke invloed hebben **coöperatieve werkvormen** bij klas 1A van het praktijk onderwijs op de **sociale vaardigheden** met als doel het verbeteren van de **groepscohesie**?”, maak ik gebruik van drie meetinstrumenten. Er gemeten met een VSVJ vragenlijst. Deze vragenlijst wordt gebruikt om de sociale vaardigheden te meten. Om de groepscohesie te meten wordt gebruik gemaakt van een GCEQ vragenlijst en een sociogram (Moreno, 1934). De nameting vindt plaats bij de interventiegroep, 1A. En bij de controlegroep 1B. (Zie Bijlage 1 planning).

Voordat ik de metingen ga afnemen bij de leerlingen zorg ik ervoor dat ze weten wat we gaan doen en waarom. Het gaat om een onderzoek voor mijn opleiding, ze kunnen niks goed of fout doen zolang ze de vragenlijsten naar beste vermogen invullen. Het is belangrijk dat de leerlingen weten dat de gegevens alleen gebruikt worden voor mijn school. Niemand van buitenaf zal de gegevens zien. Hierdoor zullen de leerlingen mogelijk een eerlijker antwoord geven op de vragen. De metingen vinden plaats tijdens de les Lo in de gymzaal. De vragenlijsten worden bij de voormeting afgenomen voorafgaand aan de les, bij de nameting zal dit na afloop van de les gebeuren. De leerlingen vullen allemaal tegelijk de vragenlijsten in, omdat het maar twaalf leerlingen betreft ben ik in staat ze goed in de gaten te houden. De leerlingen hebben vaste plaatsen op de bank waarbij ze een sociaal emotioneel rustige plaats hebben. Op deze vaste plaatsen zullen zij ook de vragenlijsten invullen. Om de vragenlijst serieus in gevuld te laten worden moet deze in stilte ingevuld worden. Met deze inrichting zal er zo min mogelijk afleiding zijn voor de leerlingen.

De voormeting begint voorafgaand aan de interventie plaats op deze manier kan ik de resultaten meteen inzetten in de interventie. Het sociogram wordt meteen gebruikt voor de interventie. Een sociogram geeft groep structuren weer. Het is een ideaal instrument voor het samenstellen van groepen. Vanaf interventie les een zullen de groepen gemaakt worden op basis van de uitkomsten van de sociogram bij de voormeting. De nameting vindt plaats na de laatste interventie les. In deze les zijn de leerlingen nog uitgedaagd met coöperatieve werkvormen. Voor de complete planning zie bijlage 1.

De interventie

Met het oog op de verstorende variabelen van de doelgroep zit er een langzame opbouw in de interventie. De leerlingen hebben erg veel moeite met samenwerken. Alle interventie lessen zijn ingericht op de theorie van coöperatieve werkvormen (Johnson & Johnson , 2008) Hierbij zullen ze moeten voldoen aan de vijf sleutelbegrippen van coöperatief leren zoals gegeven in Johnson & Johnson (2008):

- Positieve wederzijdse afhankelijkheid
- Individuele aanspreekbaarheid
- Direct ondersteunende interactie
- Sociale en groepsvaardigheden
- Groepsevaluaties

De eerste interventie les voldoet niet aan de eisen van coöperatief leren, de leerlingen worden hierin uitgedaagd om samenwerken met behulp van een midi kaart, verder is er geen druk sociaal en emotioneel. Vanaf interventie les twee zullen alle sleutelbegrippen aantoonbaar naar voren komen. De eerste les zal dus niet voldoen aan de eisen van coöperatief leren echter ben ik van mening dat het nodig is bij deze doelgroep om langzaam toe te werken naar de coöperatieve werkvormen om de slagingskansen van deze werkvormen te vergroten.

De interventie bestaat uit zes lessen, in de eerste les worden de leerlingen uitgedaagd tot samenwerken in het opbouwen van een situatie met behulp van een media kaart, dit is al een uitdaging voor deze doelgroep. De drie lessen die volgen zijn acro-gym lessen. Hierbij komen alle sleutelbegrippen van coöperatief leren aan bod. De laatste les is een samenwerking wedstrijd, alle kenmerken van coöperatief leren komen hier aan bod, het parcours van deze les kan alleen volbracht worden wanneer het team goed samenwerkt, het team dat het beste samenwerkt wint. Voor de uitwerking van de interventie zie de lesvoorbereidingen in bijlagen 2.

De controlegroep krijgt een lessen reeks acrogym, echter verschillen de lessen van de interventiegroep enorm van de lessen van de controle groep. Bij de controle groep ligt de focus op het motorische aspect. Bij de interventiegroep wordt extra aandacht gelegd op sociale vaardigheden, het coachen en helpen van elkaar, dit gebeurt door de Docent. Een mooi moment hiervoor is tijdens procesevaluaties. De lessen verschillen sterk in opbouw en doelstelling. De overeenkomst tussen de lessen is wel dat het beide een acro gymles is.

Deze interventie is gekozen op basis van onderzoek van Johnson & Johnson, (2009) die hebben aangetoond dat coöperatieve werkvormen sociale vaardigheden kunnen verbeteren. De interventie lessen worden ingericht naar de vijf sleutelbegrippen die de werkvorm maken tot een coöperatieve werkvorm. De sociometrie wordt in deze interventie gebruikt om de leerlingen langzaam aan bloot te stellen aan het samenwerken met leerlingen waarmee zij liever niet samenwerken. Het wordt als het waren ingezet om conflict situaties binnen de coöperatieve werkvorm te voorkomen.

Positieve wederzijdse afhankelijkheid komt terug bij acrogym, de leerlingen hebben elkaar nodig om de opdrachten uit te voeren. Zonder samenwerking is het niet mogelijk een acro-vorm goed uit te voeren. Individuele aanspreekbaarheid zie je bij acro-gym terug doordat het mogelijk is om iedere leerling individueel aan te spreken op zijn gedrag en bijdragen aan het uitvoeren van de opdracht. Leerlingen moeten elkaar coachen en helpen om zo de goede balans te vinden in de acro vorm, zonder overleg en tips is het bijna onmogelijk. Dit slaat terug op direct ondersteunende interactie. De leerlingen moeten elkaar vertrouwen om bijvoorbeeld de hang tegen hang principes van acro uit te kunnen voeren. Zonder communicatie kunnen de problemen die acrogym met zich meebrengen niet opgelost worden. Leerlingen moeten tijdens de lessen dus oefenen en gebruik maken van hun sociale en groepsvaardigheden. Tijdens en na de acro les wordt aandacht besteed aan hoe de leerlingen samen hebben geleerd. De docent evalueert op het proces doormiddel van groepsevaluaties.

Groepssamenstelling

Tijdens de interventie worden groepen gemaakt op basis van de sociomatrix. Bij les een worden groepen gemaakt tussen positief gekozen leerlingen. Ofwel leerlingen die hebben aangegeven dat ze graag samenwerken. Bij acrogym les een worden er tweetallen gemaakt, deze zijn of positief verbonden of neutraal-negatief. Dit wordt gedaan zodat de samenwerking in les een goed verloopt en er een goede basis voor het acrogym worden gelegd. In les twee worden er 4 tallen gemaakt, hierbij worden de groepen uit les een gecombineerd. Positief en neutraal-negatief worden aan elkaar gekoppeld. In les drie wordt de klas verdeeld in twee groepen. Deze samenwerking zal moeilijker verlopen

doordat mensen die niet graag samenwerken bij elkaar in de groep zitten. Op deze manier is er een opbouw waarin de leerlingen steeds meer uitgedaagd worden om samen te werken met leerlingen waarmee zij minder graag samenwerken. Tijdens de laatste les van de interventie worden de groepen zo gemaakt dat deze uitdagend zullen zijn op het gebied van samenwerken. De opbouw hierin is belangrijk omdat het de kans op conflict situaties sterk vermindert. Het doel hierbij is om de sociale vaardigheden te verbeteren zodat de klassencohesie beter wordt.

Variabelen die van invloed kunnen zijn

Bij het onderzoek is het van belang dat de leerlingen de vragenlijsten serieus invullen, anders kan er nooit een goed beeld gevormd worden van de klassencohesie. Verder is de mogelijkheid aanwezig dat de leerlingen de vragenlijsten niet snappen. Om deze kans zo klein mogelijk te maken heb ik de vragen van de vragenlijst vereenvoudigd.

Wanneer de interventie eenmaal is begonnen kan ziekte of afwezigheid de groepen enigszins aanpassen, het is belangrijk om bij de groepen ook een plan b te hebben om eventueel een snelle aanpassing te kunnen maken zonder dat de interventie verstoord wordt.

Onderzoeksinstrumenten

Om antwoord te kunnen geven op de onderzoeksvraag: “Welke invloed hebben **coöperatieve werkvormen** bij klas 1A tijdens de LO les van het praktijk onderwijs op de **sociale vaardigheden** met als doel het verbeteren van de **groepscohesie**?”, maak ik gebruik van drie vragenlijsten. Deze vragenlijst worden afgenomen bij de interventie groep en de controle groep. Dit gebeurt op twee momenten, een voor- en nameting, zie bijlage 1. Wanneer de voor- en nameting worden vergeleken kan er aangetoond worden wat het effect van de interventie is geweest op de sociale vaardigheden en de klassen cohesie van de interventie groep.

Het sociogram

Met het sociogram worden de onderlinge relaties binnen een klas gemeten (Moreno, 1934). In mijn interventie gebruik ik het sociogram ook voor het maken van groepen. Voor het onderzoek gebruik ik het sociogram tevens als middel om de klassencohesie te meten. Een sociogram wordt gemaakt op basis van de theorie van sociometrie (Moreno, 1934), dit meet de onderlinge relaties tussen de leerlingen. Om deze gegevens duidelijk in beeld te brengen wordt er op basis van vijf vragen een sociomatrix in gevuld. Deze geeft weer hoe de onderlinge verhoudingen zijn. De sociomatrix wordt daarna weer vertaald naar een sociogram. Om te zien of er enige verandering opgetreden is in deze onderlinge relaties wordt de sociomatrix van de voor en na-meting met elkaar vergeleken. Dit zal inzicht geven in of de onderlinge relaties verbeterd zijn door de interventie waaruit conclusies getrokken kunnen worden met betrekking tot het effect van de interventie. Het sociogram zal verwerkt worden via sometics.com, dit is een website die de gegevens van de vragenlijst verwerkt in een sociogram en sociomatrix. (Zie bijlage 2)

De VSVJ vragenlijst

De VSVJ vragenlijst Vragenlijst Sociale Vaardigheden van Jongeren, ontwikkeld door Hulstijn (2008), wordt gebruikt om de sociale vaardigheden bij jongeren te meten. De vragenlijst is

verdeeld in twee schalen, pro-sociaal gedrag en ongepast gedrag. Hierbij zijn er ook vragen gemaakt voor jongeren en adolescenten. Voor deze doelgroep heb ik de vragenlijst aangepast, het heeft hier vooral betrekking op de vraagstelling. Om het begrijpelijk te maken voor de doelgroep maak ik gebruik van kortere stellingen, verder veranderd er niks aan de inhoud van de vraag. Om de gegevens van de vragenlijst kwantitatief te maken maak ik gebruik van een vier punts-likertschaal. Deze gegevens worden in een grafiek en een tabel geplaatst door de tabellen van de voor- en de nameting te vergelijken kan er een conclusie getrokken worden met betrekking tot de sociale vaardigheden van de leerlingen. (zie bijlage 3)

De GCEQ vragenlijst

Het derde en laatste meetinstrument dat gebruikt wordt voor dit onderzoek is de Group Cohesion Evaluation Questionnaire ,GCEQ. In 2002 ontwikkelde Glass en Benshoff deze vragenlijst om de perceptie van groepscohesie te meten. Deze vragenlijst is verdeeld in drie dimensies, sfeer, veiligheid, en samenwerken. De vier punts-Likertschaal wordt hier gebruikt om de gegevens kwantitatief te maken. Deze vragenlijst wordt zowel bij de voor als nameting ingevuld door de leerlingen. Wanneer beide metingen verwerkt zijn in een tabel en grafiek kunnen deze worden vergeleken om zo tot conclusies te komen. (Zie bijlage 5)

Analyse van onderzoeksgegevens

De GCEQ en de VSVJ worden beide verwerkt doormiddel van de vier punts-Likertschaal, dit wordt gedaan om de kwalitatieve gegevens kwantitatief te maken. Bij deze schaal wordt aan de gegeven antwoorden een punt van een tot vier toegekend, dit zorgt ervoor dat de gegevens verwerkt kunnen worden in een tabel. Hierbij krijgt het antwoord helemaal niet mee eens, een punt en helemaal mee eens vier punten. De gegevens worden statistisch geanalyseerd. Per vraag wordt het gemiddelde en de standaarddeviatie berekend. Per dimensie worden de gemiddeldes berekend. Op deze manier kunnen de overeenkomsten en de verschillen tussen de leerlingen worden vastgesteld. Van de VSVJ en de GCEQ worden ook de effectgroottes berekend, dit gebeurt met de volgende formule: $(\text{Gemiddelde interventie groep} - \text{gemiddelde controlegroep}) / \text{Standaarddeviatie controlegroep} = \text{effectgrootte}$. Komt het getal boven de 0 dan heeft de interventie een positief effect gehad, komt deze onder de 0 dan had het een negatief effect. Zie bijlage 6. voor de tabel van de GCEQ en de VSVJ. De sociomatrix wordt vergeleken met de voor en nameting, hierin kan een verschuiving te zien zijn, zijn dezelfde leerlingen negatief gekozen, of zijn deze van negatief naar neutraal of positief gegaan? Wanneer dit het geval zou zijn toont het aan dat de interventie effect heeft gehad. Deze gegevens worden verwerkt via sometics.com , deze site laat je alle gegevens invullen en verwerkt ze dan in een sociomatrix en een sociogram. Voor de uitwerking van de sociomatrix zie bijlage 7.

Bijlage 2 Planning

Week	Datum	Activiteit	Benodigdheden	Interventie
2.7	8-01-2018			
TW. 2.1	15-01-2018			
TW. 2.2	22-01-2018			
TW. 2.3	29-01-2018	Carnavalsvakantie 2 ^e kans onderzoeksopzet		
3.1	5-02-2018			
	12-02-2018			
	18-02-2018			
3.2	19-02-2018			
3.3	26-02-2018	Voormeting	VSVJ, GCEQ, SOCIOG RAM	
3.4	05-03-2018	Interventieles 1		
3.5	12-03-2018	Interventieles 2		Acrogym
3.6	19-03-2018	Interventieles 3		Acrogym
3.7	26-03-2018	Interventie les 4		Acrogym

4.1	02-04-2018	2 ^e paasdag		
4.2	09-04-2018	Interventie les 5 + Nameting	VSVJ, GCEQ, SOCIOG RAM	Expeditie Robinson eindspel
4.3	16-04-2018			
	23-04-2018	Mei vakantie		
	30-04-2018	Meivakantie		
4.4	7-05-2018	Inleveren concept artikel		
4.5	14-05-2018			
4.6	21-05-2018	Tweede pinksterdag		
4.7	28-05-2018			
TW 4.1	4-06-2018			
TW 4.2	11-06-2018			

Bijlage 3 LVF

Lesvoorbereidingsformulier trefbal opbouw

Lesopdracht: in termen van het beïnvloeden van bewegingsgedrag

Trefbal

Beginsituatie: Voor de relevante doelstellinggebieden concreet ingevuld (per bewegingsactiviteit)

Coöperatief leren, (Johnson & Johnson 2008), komt terug in de les aan de hand van deze sleutelbegrippen.

- Positieve wederzijdse afhankelijkheid
- Individuele aanspreekbaarheid
- Direct ondersteunende interactie
- Sociale en groepsvaardigheden
- Groepsevaluaties

Les 1 interventie

Er worden koppels gemaakt op basis van het sociogram, De leerlingen krijgen een media kaart met daarop een deel van de opstelling die moet worden opgebouwd, een positief gekozen leerling moet 3 andere leerlingen aansturen om zo de helft van het veld op te bouwen, het zelfde gebeurt aan de andere kant.

De leerlingen maken een begin met samenwerken zonder dat er druk opstaat.

Lesvoorbereidingsformulier les 1

Lesopdracht: in termen van het beïnvloeden van bewegingsgedrag

Acrogym

Beginsituatie: Voor de relevante doelstellinggebieden concreet ingevuld (per bewegingsactiviteit)

Coöperatief leren, (Johnson & Johnson 2008), komt terug in de les aan de hand van deze sleutelbegrippen.

- Positieve wederzijdse afhankelijkheid
- Individuele aanspreekbaarheid
- Direct ondersteunende interactie
- Sociale en groepsvaardigheden
- Groepsevaluaties

Dit is de eerste keer dat de leerlingen in aanraking komen met acrogym. Groepen worden gemaakt op basis van het sociogram.

Doelstelling: Voor de relevante doelstellinggebieden concreet ingevuld (per bewegingsactiviteit)

Bewegen verbeteren:

Aan het einde van de les kunnen de leerlingen het hang tegenhang principe toepassen bij tenminste 3 acro vormen.

bewegen regelen:

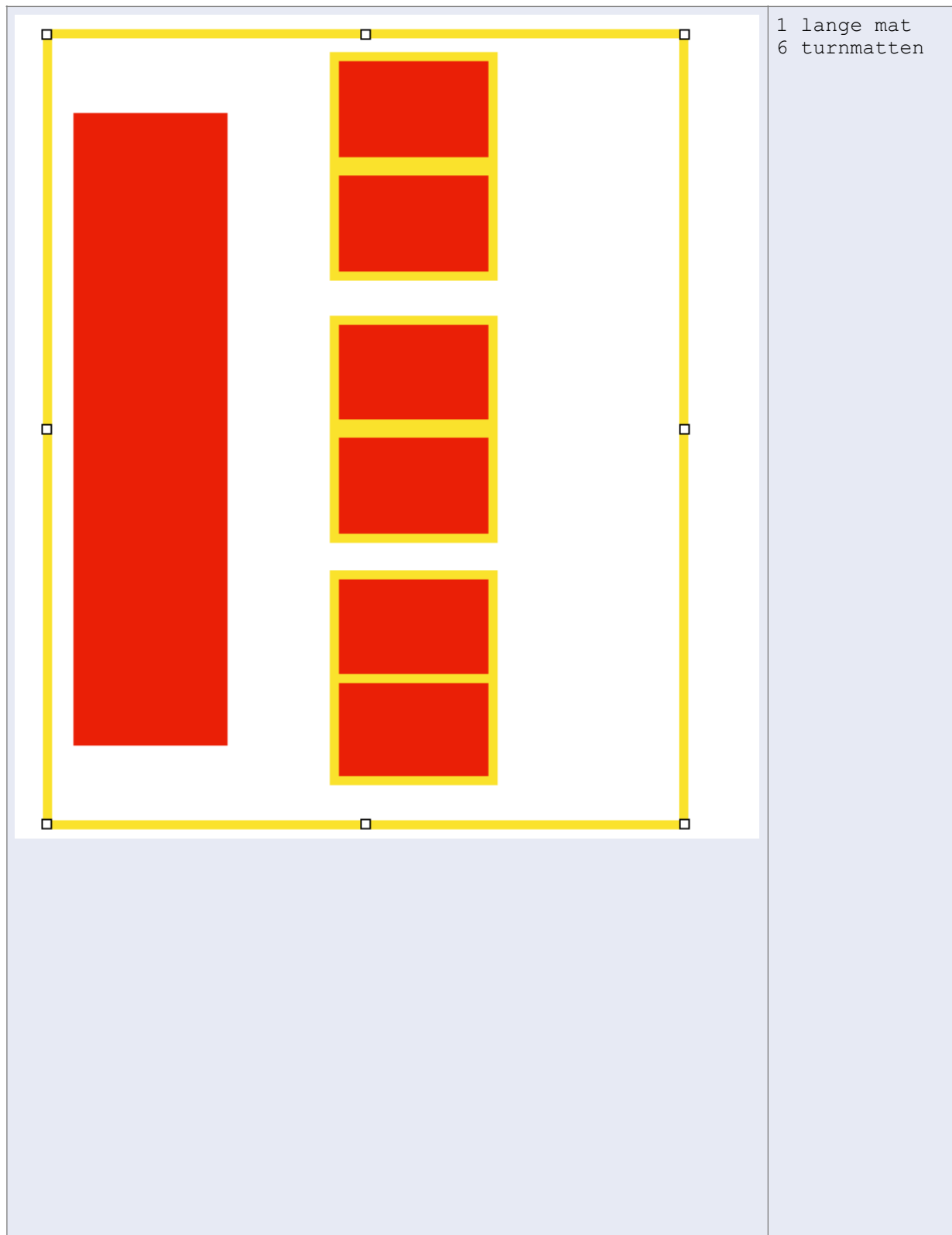
De leerlingen oefenen zelfstandig in tweetallen de acro-vormen met mediakaarten als voorbeeld.

Organisatie:

de gekozen werkorganisaties tekenen voor
onderwijsleermiddelen, leerlingen en leerkracht

Materiaallijst:

per
lesonderdeel
aangeven : De
aard en
aantal van de
onderwijsleer
middelen

Fase ring in tijd:	Leerinhouden & didactische werkvorm:	Instructie:	Wat verwacht je?	Wat doe je?

15 min	Instructie veiligheid.	Veiligheid	Voeten en handen plaatsing zijn niet goed	<i>leg het klassikaal uit belangrijk dat dit veilig gebeurt</i>
	Leerhulp: Media kaarten	-onderpersoon moet stabiel staan, steunpunten recht onder het punt van belasting - rustig op en afstappen - rekening houden met elkaar, goed overleggen - sterke punten van het lichaam gebruiken - altijd oefenen op een matje	Leerlingen kunnen niet samenwerken	<i>Ga in overleg met de leerlingen, draag aan dat ze een gezamenlijk doel hebben, en dat ze elkaar nodig hebben.</i>
	Uitvoering		Afbouw is niet correct	
30 min	Docent taak: zorg dat de leerlingen respectvol blijven naar elkaar, vraag tussentijds evaluaties. Zo zijn de leerlingen steeds bewuster van het samenwerking proces.	" Ik maak dalijk tweetallen, met je tweetal ga je oefenen op de acro-vormen die op de media kaarten staan. Als er eentje lukt laat je hem even aan mij zien, iedereen moet er 3 hebben laten zien."	Niet meer serieus/ geen zin meer.	<i>Vertel dit klassikaal zorg dat het veilig gebeurt</i>
		" Als je het spannend vind mag je iemand vragen van een ander groepje om te helpen."		<i>Stimuleren en zeggen dat het moet of aan eigen compositie werken.</i>
		De media kaarten liggen bij mij op de bank, lukt er eentje niet kun je ook even kijken of iemand uit de klas wel weet hoe het moet.		
	Les afsluiting evaluatie	Bij wie ging de samenwerking goed? Wat ging er		

Lesvoorbereidingsformulier les 2

Lesopdracht: in termen van het beïnvloeden van bewegingsgedrag

Acrogym

Beginsituatie: Voor de relevante doelstellinggebieden concreet ingevuld (per bewegingsactiviteit)

Coöperatief leren, (Johnson & Johnson 2008), komt terug in de les aan de hand van deze sleutelbegrippen.

- Positieve wederzijdse afhankelijkheid
- Individuele aanspreekbaarheid
- Direct ondersteunende interactie
- Sociale en groepsvaardigheden
- Groepsevaluaties

Les 1 hebben de leerlingen in tweetallen gewerkt aan acro-vormen, hierbij is vooral gelet op de veiligheid.

Les twee worden 4 tallen gemaakt op basis van het sociogram. De tweetallen van les twee worden gekoppeld aan een tweetal die voor hen negatief of neutraal is.

Doelstelling: Voor de relevante doelstellinggebieden concreet ingevuld (per bewegingsactiviteit)

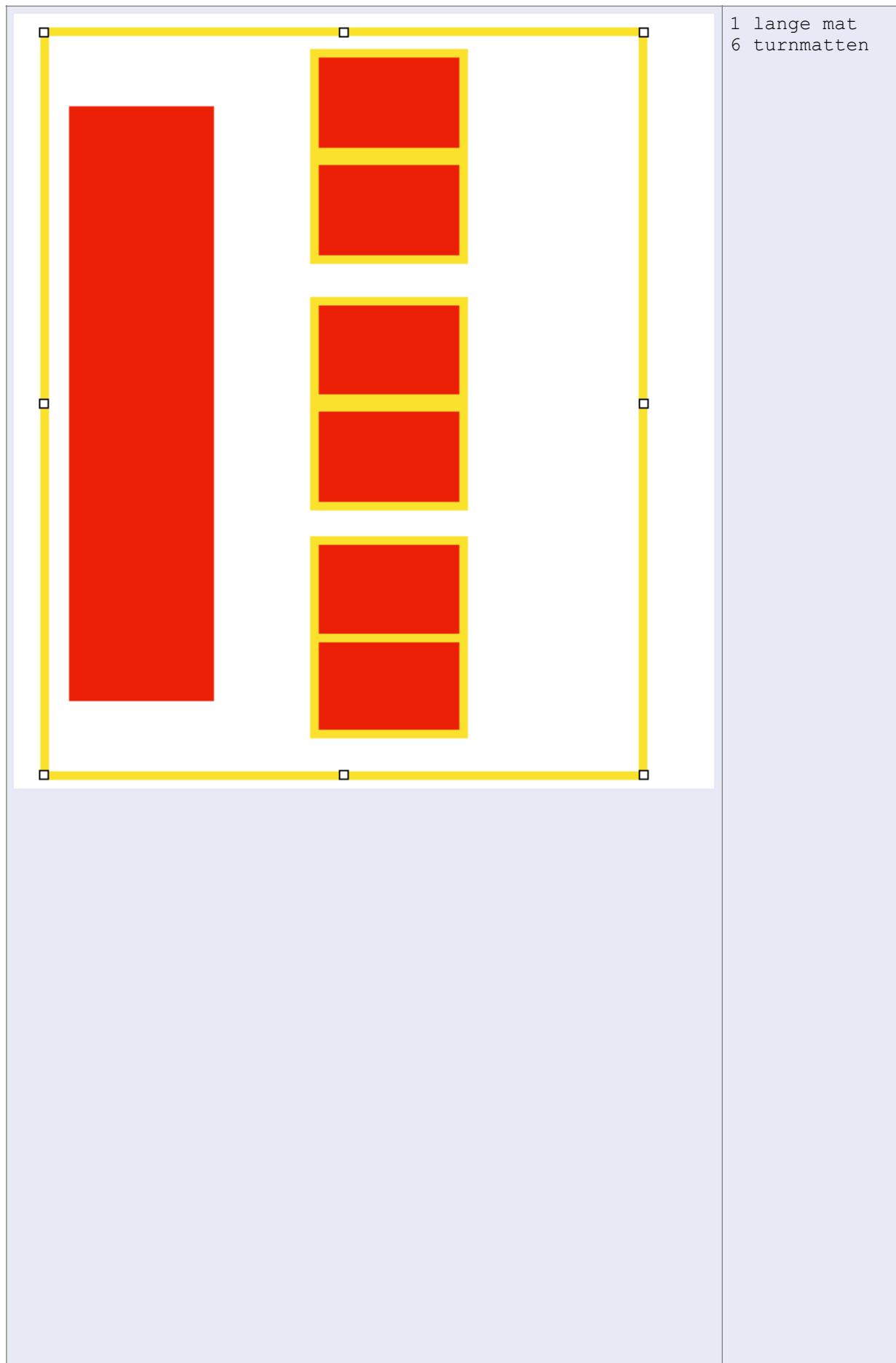
Bewegen verbeteren:

Aan het einde van de les kunnen de leerlingen het hang tegenhang principe toepassen bij tenminste 4 agro vormen laten zien die uitgevoerd worden met 3 personen.

bewegen regelen:

Aan het einde van de les heeft iedere leerling een coach rol gehad waarbij ze de andere leden van de groep helpen een macro vorm te volbrengen.

Organisatie: de gekozen werkorganisaties tekenen voor onderwijsleermiddelen, leerlingen en leerkracht	Materiaallijst: per lesonderdeel aangeven : De aard en aantal van de onderwijsleer middelen
--	---

Fase ring in tijd:	Leerinhouden & didactische werkvorm:	Instructie:	Wat verwacht je?	Wat doe je?
---------------------------------------	---	--------------------	-----------------------------	--------------------

5 min	Instructie veiligheid. Kort herhalen	Veiligheid -onderpersoon moet stabiel staan, steunpunten recht onder het punt van belasting - rustig op en afstappen - rekening houden met elkaar, goed overleggen - sterke punten van het lichaam gebruiken - altijd oefenen op een matje	Voeten en handen plaatsing zijn niet goed	<i>leg het klassikaal uit belangrijk dat dit veilig gebeurt</i>
30 min	Leerhulp: Media kaarten-acrovormen voor 3 personen Uitvoering Docent taak: ondersteun de coachende leerlingen, zorg dat iedereen respectvol blijft en opbouwend is. Les afsluiting evaluatie	" Ik maak dalijk viertallen , met je viertal ga je oefenen op de acro-vormen die op de media kaarten staan. Een iemand van de groep komt een kaart uitkiezen die de andere leden van de groep moeten volbrengen. Deze leerling fungeert als coach. als er voor een kaart gekozen is mag je niet meer wisselen. " Als je het spannend vind vraag je aan de coach of hij jou kan helpen" Bij wie ging de samenwerking goed? Wat ging er wel en niet	Leerlingen kunnen niet samenwerken Afbouw is niet correct Niet meer serieus/ geen zin meer. Leerlingen worden boos op elkaar Niet iedereen wil/ durft de coach rol te nemen	<i>Ga in overleg met de leerlingen, draag aan dat ze een gezamenlijk doel hebben, en dat ze elkaar nodig hebben.</i> <i>Vertel dit klassikaal zorg dat het veilig gebeurt</i> <i>Stimuleren en zeggen dat het moet of aan eigen compositie werken.</i> <i>Ga met de leerlingen in gesprek, wat is het probleem en hoe kun je elkaar helpen om het op te lossen?</i> <i>Iedereen moet coach zijn geweest, vind iemand het spannend ondersteun je hem in deze coach rol.</i>

Lesvoorbereidingsformulier les 3

Lesopdracht: in termen van het beïnvloeden van bewegingsgedrag

Acrogym

Beginsituatie: Voor de relevante doelstellinggebieden concreet ingevuld (per bewegingsactiviteit)

Coöperatief leren, (Johnson & Johnson 2008), komt terug in de les aan de hand van deze sleutelbegrippen.

- Positieve wederzijdse afhankelijkheid
- Individuele aanspreekbaarheid
- Direct ondersteunende interactie
- Sociale en groepsvaardigheden
- Groepsevaluaties

Les 2 hebben de leerlingen in viertallen gewerkt, het groepje dat het minst goed samenwerkte wordt opgedeeld over de andere groepen, dit ook met de blik op het sociogram. Er zijn nu twee groepen van 6.

Doelstelling: Voor de relevante doelstellinggebieden concreet ingevuld (per bewegingsactiviteit)

Bewegen verbeteren:

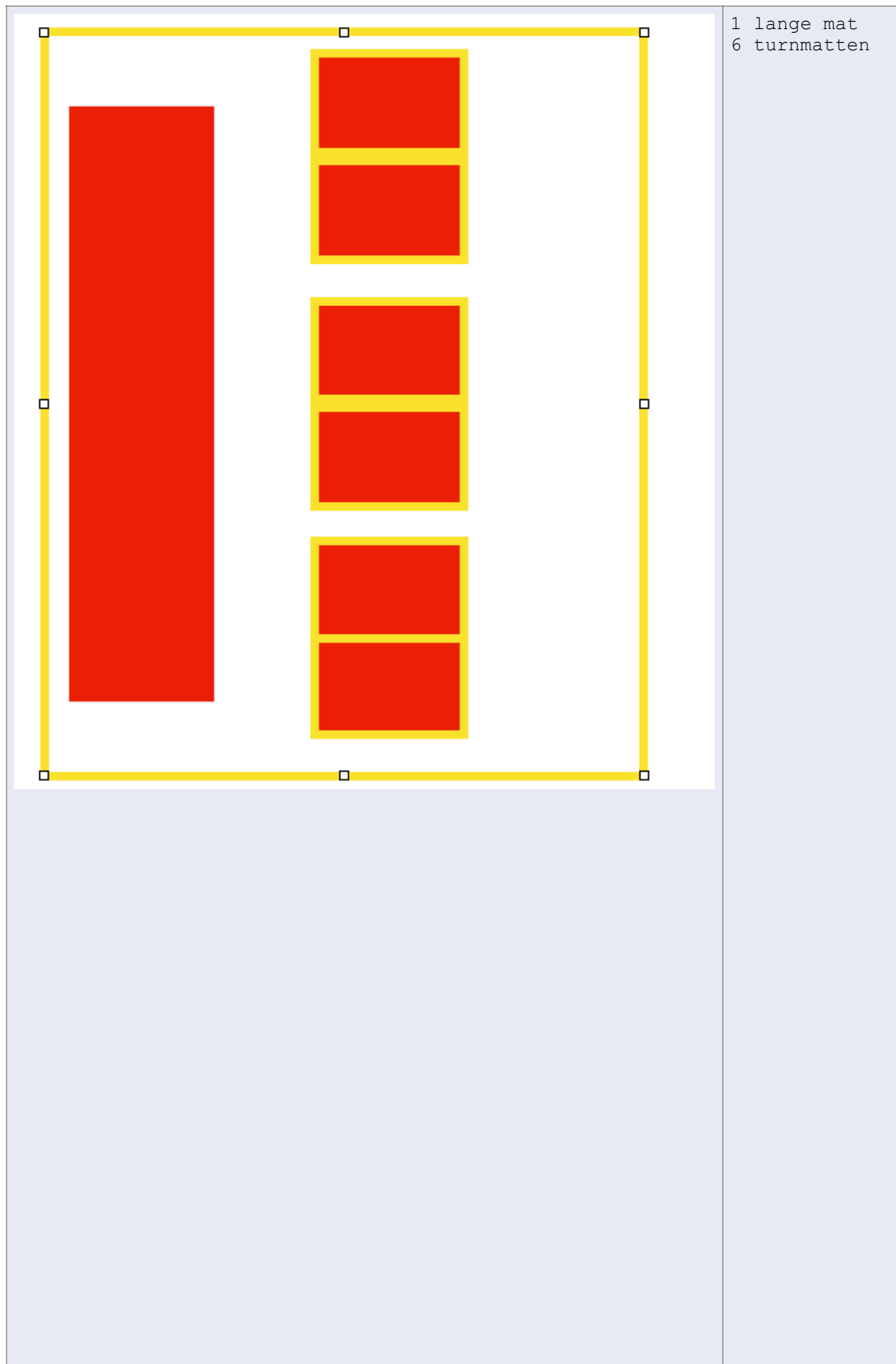
Aan het einde van de les hebben de leerlingen tenminste 3 acro vormen uitgevoerd met 5 personen.

Beide groepen hebben zelf een acrovorm bedacht, die origineel is en uitgevoerd door 6 personen.

bewegen regelen:

Iedere leerling heeft een coach rol gehad en heeft mee gedacht aan de eigen acro vorm

Organisatie: de gekozen werkorganisaties tekenen voor onderwijsleermiddelen, leerlingen en leerkracht	Materiaallijst: per lesonderdeel aangeven : De aard en aantal van de onderwijsleer middelen
--	---

Fase ring in tijd:	Leerinhouden & didactische werkvorm:	Instructie:	Wat verwacht je?	Wat doe je?
---------------------------------------	---	--------------------	-----------------------------	--------------------

5 min	Instructie veiligheid. Kort herhalen	Veiligheid		
	Leerhulp: Media kaarten- acrovormen voor 5 personen	-onderpersoon moet stabiel staan, steunpunten recht onder het punt van belasting - rustig op en afstappen - rekening houden met elkaar, goed overleggen - sterke punten van het lichaam gebruiken - altijd oefenen op een matje	Niet meer serieus/ geen zin meer.	<i>Stimuleren en zeggen dat het moet of aan eigen compositie werken.</i>
30 min	Uitvoering	" Ik maak dalijk twee groepen, met je groep ga je de acrovormen op de mediakaarten oefenen, er is steeds een coach die de kaart haalt en iedereen helpt."	<i>Leerlingen worden boos op elkaar</i>	<i>Ga met de leerlingen in gesprek, wat is het probleem en hoe kun je elkaar helpen om het op te lossen?</i>
	Docent taak: ondersteun de coachende leerlingen, zorg dat iedereen respectvol blijft en opbouwend is. zorg dat er goed overlegd wordt binnen de groepen.		<i>Niet iedereen wil/ durft de coach rol te nemen</i>	<i>Iedereen moet coach zijn geweest, vind iemand het spannend ondersteun je hem in deze coach rol.</i>
	Les afsluiting evaluatie	"hebben jullie als groep 3 vormen laten zien mogen jullie een eigen vorm bedenken, dit mag alles zijn als het maar veilig is, aan het einde van de les oordeel ik welke groep de meest creatieve en leuke vorm heeft gebouwd. Dit gebeurt aan het einde van de les.	<i>De leerlingen hebben moeite met het bedenken van een macro vorm</i>	<i>1 persoon per groep mag een telefoon of tablet pakken om vormen op te zoeken, ze moeten dus wel samen blijven werken.</i>
		Bij wie ging de samenwerking		

Lesvoorbereidingsformulier expeditierobinson eindspel

Lesopdracht: in termen van het beïnvloeden van bewegingsgedrag

Samenwerkingsspel

Beginsituatie: Voor de relevante doelstellinggebieden concreet ingevuld (per bewegingsactiviteit)

Coöperatief leren, (Johnson & Johnson 2008), komt terug in de les aan de hand van deze sleutelbegrippen.

- Positieve wederzijdse afhankelijkheid
- Individuele aanspreekbaarheid
- Direct ondersteunende interactie
- Sociale en groepsvaardigheden
- Groepsevaluaties

Dit is de eerste keer dat de leerlingen een samenwerkingsspel gaan doen. De groepen worden gemaakt op basis van het sociogram en worden dusdanig ingedeeld dat ze uitdagend zijn in de samenwerking

Doelstelling: Voor de relevante doelstellinggebieden concreet ingevuld (per bewegingsactiviteit)

bewegen regelen:

De leerlingen kunnen op een correcte manier met elkaar het parcours afleggend door het helpen van elkaar.

Organisatie:

de gekozen werkorganisaties tekenen voor onderwijsleermiddelen, leerlingen en leerkracht

Materiaallijst:

per lesonderdeel aangeven : De aard en aantal van de onderwijsleermiddelen

--	--

Fase ring in tijd:	Leerinhouden & didactische werkvorm:	Instructie:	Wat verwacht je?	Wat doe je?
---------------------------------------	---	--------------------	-----------------------------	--------------------

5min		Welkom bij het expeditie Robinson finale spel.	Leerling raakt de grond	<i>Fluit en de hele groep start opnieuw</i>
30 min	Les afsluiting evaluatie	(je begint met je team op het eiland, je mag de zee niet raken, op deel 1 van het spel met je met de knotshockeysticks twee ballen op de pylon zien te krijgen. Lukt dit mag je door naar het volgende onderdeel. Vanaf nu mag de grond neit meer geraakt worden. Je krijgt twee hoepels en een blokje mee. Hier mag je in of op staan. Ben je af moet je terug naar het matje waar je het laatst bent geweest. Je moet balanceren over de bank zonder het balletje van het pylonnetje te stoten. Enz Docent loopt heel het parcours af met de leerlignen	Leerlingen maken te grote stappen en gaan dus steeds af	<i>Als je samenwerkt en het slim aanpakt ben je sneller houdt rekening emt heel de groep!</i>

Bijlage 4 sociogram

Vragen sociogram

Met wie werk je graag samen tijdens LO	
Met wie werk je graag samen buiten de les LO	
met wie werk je niet graag samen met LO	
Met wie werk je niet graag samen buiten de les LO	

Definitie van concepten uit onderzoeksvraag	Dimensie		
Met het sociogram worden de onderlingen relaties binnen een klas gemeten (Moreno, 1934). In mijn interventie gebruik ik het voor het maken van groepen. Voor het onderzoek gebruik ik het tevens als middel om de klassencohesie te meten	Onderlinge relaties	Samenwerking in de les lichamelijke opvoeding.	Met wie werk jij graag samen tijdens LO
			Met wie werk je niet graag samen met LO
		Samenwerking buiten de les Lichamelijke opvoeding	Met wie werk je graag buiten de les LO
			Met wie werk je niet graag samen buiten de les LO

*Bijlage 5 VSVJ***Origineel**

Item-tekst	VSVJ schaal prosociaal gedrag	VSVJ Schaal Ongepast gedrag	Kinderen	Adolescenten

Ik vrolijk een vriend(in) op die verdrietig is.	X		x	X
Ik voel me blij wanneer iemand iets goed doet.	X		X	X
Ik zeg 'dank je wel' en ben blij wanneer iemand iets voor me doet.	X		X	X
Ik kan vriend(inn)en maken.	X		X	X
Ik kan voor een vriend(in) in de bres springen.	X		X	X
Ik kijk anderen aan wanneer zij spreken.	X		X	X
Ik deel wat ik heb met anderen.	X			X
Ik laat mijn gevoelens zien.	X		X	X
Ik ben even zorgvuldig met spullen van een ander als met die van mezelf.	X			X
Ik spreek anderen met hun naam aan.	X			X
Ik vraag of ik kan helpen.	X		X	X
Ik stel vragen wanneer ik met anderen praat.	X		X	X
Ik heb spijt wanneer ik iemand pijn doe.	X		X	X
Ik doe mee met andere jongeren	X		X	
Ik doe iets terug wanneer iemand iets voor me gedaan heeft.	X		X	X
Ik vraag aan anderen hoe het met ze gaat en wat zij doen enz.	X		X	X
Ik lach om grapjes en leuke verhalen van anderen.	X		X	X
Ik bedreig anderen.		X	X	X
Ik word gemakkelijk boos.		X	X	
Ik klaag veel.		X	X	
Ik onderbreek iemand die aan het praten is.		X	X	
Ik gebruik zonder toestemming spullen van een ander.		X	X	X
Ik sla anderen als ik boos ben.		X	X	

Ik kijk lelijk (boos) naar anderen jongeren.		X	X	X
Ik maak aanmerkingen op fouten van anderen.		X	X	X
Ik lieg om mijn zin te krijgen.		X	X	X
Ik probeer andere boos te maken.		X	X	X
Ik zet anderen voor gek.		X		X
Ik maak irritante geluiden (boeren, snuiven, enz.).		X	X	X
Ik ben even zorgvuldig met spullen van een ander als met die van mezelf.		X	X	
Ik spreek te luid.		X	X	X
Ik raak dikwijls betrokken bij vechtpartijen.		X	X	X
Ik treiter anderen.		X	X	X
Ik wil het de ander betaald zetten wanneer ik gekwetst wordt.		X	X	X

Aangepaste VSVJ

Item-tekst	Helemaal mee eens	Mee eens	mee oneens	Helemaal mee oneens
Ik vrolijk een vriend(in) die verdrietig is.				
Ik voel me blij wanneer iemand iets goed doet.				
Ik loop naar anderen toe om het gesprek te beginnen				
Ik zeg 'dank je wel'				
ik maak makkelijk vrienden				
Ik help vrienden altijd				
Ik kijk anderen aan wanneer zij iets zeggen				
Ik deel wat ik heb met anderen.				

Ik laat mijn gevoelens zien.				
Ik ben voorzichtig met spullen van anderen				
Ik spreek anderen met hun naam aan.				
Ik vraag of ik kan helpen.				
Ik stel vragen wanneer ik met anderen praat.				
Ik heb spijt wanneer ik iemand pijn doe.				
Ik doe mee met andere jongeren				
Ik doe iets terug wanneer iemand iets voor me gedaan heeft.				
Ik vraag aan anderen hoe het met ze gaat en wat zij doen enz.				
Ik lach om grapjes en leuke verhalen van anderen.				
Ik bedreig anderen.				
Ik word gemakkelijk boos.				
Ik klaag veel.				
Ik onderbreek iemand die aan het praten is.				
Ik gebruik zonder toestemming spullen van een ander.				
Ik sla anderen als ik boos ben.				
Ik kijk lelijk (boos) naar anderen jongeren.				
Ik maak aanmerkingen op fouten van anderen.				
Ik lieg om mijn zin te krijgen.				
Ik probeer andere boos te maken.				
Ik zet anderen voor gek.				
Ik maak irritante geluiden (boeren, snuiven, enz.).				
Ik ben voorzichtig met spullen van anderen				

Ik schreeuw				
Ik raak vaak betrokken bij vechtpartijen.				
Ik plaag anderen.				
Ik wil het de ander betaald zetten wanneer ik gekwetst wordt.				

Bijlage 6 GCEQ

Please tell us which of the following statements best describe you and your group.	Not at all like me/my group	A little like me/my group	A lot like me/my group	Exactly like me/my group
1. We get along well together.				
2. We feel good about our team.				
3. We enjoy helping each other.				
4. We stick together during the challenges.				
5. I feel like my group keeps me safe.				
6. We encourage each other in the challenges.				
7. I feel like I fit in my group.				
8. I want to work on more challenges with my group .				
9. We help each other on the challenges.				

Aangepaste GCEQ

Vragenlijst GCEQ	Ben ik niet mee eens	Ben ik een beetje mee eens	Ben ik het veel mee eens	Ben ik het helemaal mee eens
Ik kan het goed met iedereen vinden				
Ik voel me goed als ik in een samenwerk met andere				
Ik vind het leuk om iemand anders te helpen				
Ik blijf samen met mijn team wanneer het moeilijk wordt.				
Ik en mijn groep beschermen elkaar				
Ik moedig andere aan wanneer ze iets moeilijks doen				
ik en mijn groep zoeken constant nieuwe uitdagingen				
Ik help anderen wanneer zij het moeilijk hebben				

Bijlage 7 Tabel GCEQ&VSVJ

GCEQ

[illegible]

VSVJ

[illegible]

Bijlage 8 logboek

Logboek Les 1

Vraag	Beschrijving: wat zag je?
<u>Verliep de les/interventie zoals gepland?</u> Zo nee, licht toe.	<i>Ja</i> <i>Toelichting:</i> <i>De leerlingen hadden bij sommige vragen moeite om de vraag te begrijpen, klassikaal uitgelegd</i>
<u>Was de gehele onderzoeksgroep aanwezig?</u> Zo nee, licht toe.	<i>Ja</i> <i>Toelichting:</i> <i>Alle leerlingen zijn aanwezig tijdens les 1</i>
<u>Hebben zich onvoorziene sociale interacties (zoals ruzies e.d.) voorgedaan die van invloed kunnen zijn geweest op de les/interventie/meting enz.?</u> <u>Zo ja, licht toe.</u>	<i>Nee</i> <i>Toelichting:</i>

<u>Zijn alle metingen/onderzoeksinstrumenten toegepast zoals voorzien?</u> <u>Zo nee, licht toe.</u>	Ja Toelichting: <i>De leerlingen hadden bij sommige vragen moeite om de vraag te begrijpen, klassikaal uitgelegd</i>
<u>Hebben er niet-voorziene gebeurtenissen plaatsgevonden (binnen school, buiten school, maatschappelijk) die van invloed kunnen zijn geweest op je onderzoek?</u> <u>Zo ja, licht toe.</u>	Nee Toelichting:
<u>Andere zaken</u> Voeg zelf andere thema's toe, specifiek voor jouw onderzoek	

Les 2

Vraag	Beschrijving: wat zag je?
<u>Verliep de les/interventie zoals gepland?</u> <u>Zo nee, licht toe.</u>	Ja Toelichting: <i>De leerlingen konden goed samenwerken binnen de gemaakte groepen</i>
<u>Was de gehele onderzoeksgroep aanwezig?</u> <u>Zo nee, licht toe.</u>	Ja Toelichting: <i>Alle leerlingen zijn aanwezig tijdens les 2</i>

<u>Hebben zich onvoorziene sociale interacties (zoals ruzies e.d.) voorgedaan die van invloed kunnen zijn geweest op de les/interventie/meting enz.?</u> <u>Zo ja, licht toe.</u>	<i>Nee</i> <i>Toelichting:</i>
<u>Zijn alle metingen/onderzoeksinstrumenten toegepast zoals voorzien?</u> <u>Zo nee, licht toe.</u>	<i>Ja</i> <i>Toelichting:</i> <i>Er zijn geen metingen verricht</i>
<u>Hebben er niet-voorziene gebeurtenissen plaatsgevonden (binnen school, buiten school, maatschappelijk) die van invloed kunnen zijn geweest op je onderzoek?</u> <u>Zo ja, licht toe.</u>	<i>Nee</i> <i>Toelichting:</i>
<u>Andere zaken</u> Voeg zelf andere thema's toe, specifiek voor jouw onderzoek	

Les 3

Vraag	Beschrijving: wat zag je?
<u>Verliep de les/interventie zoals gepland?</u> <u>Zo nee, licht toe.</u>	<i>Ja</i> <i>Toelichting:</i> <i>De leerlingen hadden meer moeite met samenwerken in grotere groepen</i>
<u>Was de gehele onderzoeksgroep aanwezig?</u> <u>Zo nee, licht toe.</u>	<i>Ja</i> <i>Toelichting:</i> <i>Alle leerlingen zijn aanwezig tijdens les 3</i>

<u>Hebben zich onvoorziene sociale interacties (zoals ruzies e.d.) voorgedaan die van invloed kunnen zijn geweest op de les/interventie/meting enz.?</u> <u>Zo ja, licht toe.</u>	<i>Nee</i> <i>Toelichting:</i>
<u>Zijn alle metingen/onderzoeksinstrumenten toegepast zoals voorzien?</u> <u>Zo nee, licht toe.</u>	<i>Ja</i> <i>Toelichting:</i> <i>Er zijn geen metingen verricht</i>
<u>Hebben er niet-voorziene gebeurtenissen plaatsgevonden (binnen school, buiten school, maatschappelijk) die van invloed kunnen zijn geweest op je onderzoek?</u> <u>Zo ja, licht toe.</u>	<i>Nee</i> <i>Toelichting:</i>
<u>Andere zaken</u> Voeg zelf andere thema's toe, specifiek voor jouw onderzoek	

Les 4

Vraag	Beschrijving: wat zag je?
<u>Verliep de les/interventie zoals gepland?</u> Zo nee, licht toe.	<i>Nee</i> <i>Toelichting:</i> <i>De leerlingen hadden grote moeite met het samenwerken in grote groepen</i>
<u>Was de gehele onderzoeksgroep aanwezig?</u> Zo nee, licht toe.	<i>Ja</i> <i>Toelichting:</i> <i>Alle leerlingen zijn aanwezig tijdens les 4</i>

<u>Hebben zich onvoorziene sociale interacties (zoals ruzies e.d.) voorgedaan die van invloed kunnen zijn geweest op de les/interventie/meting enz.?</u> <u>Zo ja, licht toe.</u>	JA <i>Toelichting:</i> <i>Leerling C sloot zich af van de groep</i>
<u>Zijn alle metingen/onderzoeksinstrumenten toegepast zoals voorzien?</u> <u>Zo nee, licht toe.</u>	Ja <i>Toelichting:</i> <i>Er zijn geen metingen verricht</i>
<u>Hebben er niet-voorziene gebeurtenissen plaatsgevonden (binnen school, buiten school, maatschappelijk) die van invloed kunnen zijn geweest op je onderzoek?</u> <u>Zo ja, licht toe.</u>	Nee <i>Toelichting:</i>
<u>Andere zaken</u> Voeg zelf andere thema's toe, specifiek voor jouw onderzoek	<i>Na een gesprek deed leerling C weer mee met de groep</i>

Les 5

Vraag	Beschrijving: wat zag je?
<u>Verliep de les/interventie zoals gepland?</u> <u>Zo nee, licht toe.</u>	JA <i>Toelichting:</i> <i>De leerlingen hebben goed samengewerkt om het parcours af te ronden</i>
<u>Was de gehele onderzoeksgroep aanwezig?</u> <u>Zo nee, licht toe.</u>	Ja <i>Toelichting:</i> <i>Alle leerlingen zijn aanwezig tijdens les 5</i>

<u>Hebben zich onvoorziene sociale interacties (zoals ruzies e.d.) voorgedaan die van invloed kunnen zijn geweest op de les/interventie/meting enz.?</u> <u>Zo ja, licht toe.</u>	<i>Nee</i> <i>Toelichting:</i>
<u>Zijn alle metingen/onderzoeksinstrumenten toegepast zoals voorzien?</u> <u>Zo nee, licht toe.</u>	<i>Ja</i> <i>Toelichting:</i> <i>De nameting is na de les afgenomen</i>
<u>Hebben er niet-voorziene gebeurtenissen plaatsgevonden (binnen school, buiten school, maatschappelijk) die van invloed kunnen zijn geweest op je onderzoek?</u> <u>Zo ja, licht toe.</u>	<i>Nee</i> <i>Toelichting:</i>
<u>Andere zaken</u> Voeg zelf andere thema's toe, specifiek voor jouw onderzoek	

Bijlage 10 resultaten GCEQ

Interventie klas voormeting

voormeting GCEQ	Vraag 1	Vraag 2	Vraag 3	Vraag 4	Vraag 5	Vraag 6	Vraag 7	Vraag 8	Gemiddelde	STDEV	klas totaal Gemiddelde STDEV	
A	2	3	2	2	1	1	1	3	1,88	0,83		
B	2	2	4	3	3	2	2	3	2,63	0,74		
C	2	2	3	2	2	1	3	4	2,38	0,92		
D	2	3	2	4	3	2	2	4	2,75	0,89		
E	3	3	3	3	2	2	2	2	2,50	0,53		
F	2	3	3	4	3	2	2	4	2,88	0,83		
H	3	3	3	4	4	1	2	3	2,88	0,99		
I	3	3	3	3	2	2	3	3	2,75	0,46		
J	2	3	2	2	3	2	4	3	2,63	0,74		
K	2	2	3	3	2	3	2	2	2,38	0,52		
Gem vraag	2	2,7	2,8	3	2,5	1,8	2,3	3,1	2,55			

Interventie klas nameting

nameting GCEQ	Vraag 1	Vraag 2	Vraag 3	Vraag 4	Vraag 5	Vraag 6	Vraag 7	Vraag 8	Gemiddelde	STDEV	klas totaal	
A	3	2	2	3	1	1	2	2	2,00	0,76	Gemiddelde	2,86
B	2	4	4	3	3	2	2	3	2,88	0,83	STDEV	0,70
C	2	3	3	3	2	2	3	3	2,63	0,52		
D	4	4	2	4	2	3	2	3	3,00	0,93		
E	3	3	3	3	3	3	2	3	2,88	0,35		
F	3	3	3	4	3	3	2	3	3,00	0,53		
H	4	3	4	3	3	3	2	3	3,13	0,64		
I	3	2	3	4	4	2	3	4	3,13	0,83		
J	2	3	3	3	3	2	4	2	2,75	0,71		
K	2	2	3	4	3	4	4	4	3,25	0,89		
Gem vraag	2,5	2,9	3	3,4	2,7	2,5	2,6	3	2,75			

controle klas voormeting

voormeting GCEQ	controle Vraag 1	Vraag 2	Vraag 3	Vraag 4	Vraag 5	Vraag 6	Vraag 7	Vraag 8	Gemiddelde	STDEV	klas totaal	
A	4	3	3	4	4	3	3	3	3,38	0,52	Gemiddelde	3,15
B	3	4	4	4	3	3	2	4	3,38	0,74	STDEV	0,54
C	3	3	3	3	3	3	2	3	2,88	0,35		
D	3	3	3	3	2	3	2	3	2,75	0,46		
E	2	2	3	3	2	2	3	3	2,50	0,53		
F	3	3	2	4	3	3	2	3	2,88	0,64		
G	4	4	3	4	3	3	4	4	3,63	0,52		
H	3	3	2	4	3	3	2	3	2,88	0,64		
I	3	4	3	4	4	3	3	4	3,50	0,53		
J	3	4	3	4	4	4	4	4	3,75	0,46		
Gem vraag	3,50	3,30	2,90	3,70	3,10	3,00	2,70	3,40	3,45			

Controle klas nameting

Nameting GCEQ	controle Vraag 1	Vraag 2	Vraag 3	Vraag 4	Vraag 5	Vraag 6	Vraag 7	Vraag 8	Gemiddelde	STDEV	klas totaal	
A	3	3	4	4	4	4	2	3	3,38	0,74	Gemiddelde	3,18
B	3	3	4	3	3	4	2	3	3,13	0,64	STDEV	0,59
C	2	3	3	3	3	3	2	3	2,75	0,46		
D	4	3	4	4	4	2	2	3	3,25	0,89		
E	3	3	3	3	2	3	2	3	2,75	0,46		
F	3	2	3	2	3	3	3	4	2,88	0,64		
G	4	4	3	3	3	3	2	4	3,25	0,71		
H	3	3	4	3	3	3	3	3	3,13	0,35		
I	3	4	3	4	4	4	3	4	3,63	0,52		
J	3	4	3	3	4	4	4	4	3,63	0,52		
Gem vraag	3,00	3,20	3,40	3,20	3,30	3,30	2,50	3,40	3,1625			

Bijlage 11 resultaten VSVJ

Voormeting interventie klas

voormeting VSVJ vraag:	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
A	3	3	4	4	3	4	3	4	4	4	3	2	3	4	3	4
B	3	2	1	4	4	3	4	1	3	4	4	3	3	4	2	2
C	4	2	3	4	2	4	2	4	3	3	3	3	2	2	3	4
D	2	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	4	3	3	3
E	3	3	3	3	3	3	3	4	1	4	3	3	3	4	2	4
F	4	3	3	4	3	4	3	4	3	4	4	3	4	3	3	4
H	4	3	4	4	4	3	4	4	1	4	3	3	4	3	3	3
I	3	3	3	3	3	4	3	4	4	4	3	3	4	2	4	4
J	4	3	4	3	3	3	4	4	3	1	4	3	3	3	3	4
K	3	4	4	4	3	3	3	4	3	4	3	4	4	4	3	4
Gem vraag	3,3	2,8	3,2	3,6	3,1	3,4	3,2	3,6	2,8	3,5	3,3	3	3,4	3,2	2,9	3,6

17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32
2	4	4	4	3	4	4	4	4	2	4	4	3	4	4	2
2	3	3	3	3	3	3	3	3	2	3	3	3	3	4	2
3	4	3	2	1	1	2	3	3	3	2	3	3	2	2	4
2	3	4	4	3	2	4	3	4	3	3	4	4	3	3	3
3	3	4	3	4	3	3	4	4	3	4	4	4	4	4	2
4	4	4	2	4	4	4	2	4	4	3	4	4	2	4	3
3	3	4	2	4	3	4	2	2	4	2	4	4	1	4	3
3	3	4	1	3	4	3	2	3	4	4	4	4	3	4	4
4	4	4	3	3	2	4	3	4	3	4	3	4	2	2	1
3	3	4	1	4	2	4	2	2	2	4	4	3	4	4	3
2,9	3,4	3,8	2,5	3,2	2,8	3,5	2,8	3,3	3	3,3	3,7	3,6	2,8	3,5	2,7

33	34	35	Gemiddelde	STDEV	klas totaal		
4	3	1	3,40	0,81	Gemiddelde	3,16	
3	3	3	2,91	0,78	STDEV	0,80	
2	3	2	2,74	0,85			
3	2	2	3,03	0,62			
3	2	3	3,23	0,73			
4	2	2	3,43	0,74	Gemiddelde prosociaal	3,23	
3	2	2	3,14	0,91	gemiddelde ongepast gedrag	3,09	
4	4	4	3,40	0,74			
4	2	3	3,17	0,86			
2	1	2	3,17	0,92			
3,2	2,4	2,4	2,85				

Nameting interventie klas

Nameting																
VSVJ vraag:	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
A	4	3	3	4	2	4	3	4	3	4	4	2	2	2	2	4
B	4	3	3	4	3	3	4	1	2	4	4	3	3	3	2	3
C	4	3	2	4	2	4	3	2	2	2	2	2	2	2	3	3
D	3	3	4	3	3	3	3	3	4	4	3	4	4	3	3	4
E	4	3	3	3	3	3	4	2	2	4	4	2	2	2	3	3
F	4	3	3	4	3	4	3	3	3	4	4	3	3	3	2	4
H	4	4	4	4	4	3	4	4	1	4	4	3	4	3	4	3
I	3	4	3	4	3	4	4	3	3	4	4	4	3	4	2	4
J	4	3	3	3	4	4	3	4	2	1	4	4	2	3	3	4
K	4	4	3	4	4	4	4	4	2	4	4	4	4	4	3	4
Gem vraag	3,80	3,30	3,1	3,7	3,1	3,60	3,50	3,00	2,4	3,5	3,7	3,1	2,9	2,9	2,7	3,6

17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
3	4	4	4	3	4	3	4	4	4	4	4	4	4	4
2	3	4	3	4	4	4	4	3	3	4	3	3	3	4
4	4	4	3	1	1	3	3	4	4	3	4	3	3	3
2	3	3	4	4	3	4	3	2	3	4	4	4	4	3
2	3	4	2	3	3	2	2	3	3	4	4	4	4	3
4	4	4	3	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
4	4	4	2	4	4	4	2	3	4	4	4	4	3	4
3	4	4	2	2	2	4	4	3	3	3	4	4	3	4
3	4	4	3	1	2	3	3	4	3	3	4	4	3	1
4	4	4	3	3	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
3,1	3,7	3,9	2,9	2,9	3,1	3,5	3,3	3,4	3,5	3,7	3,9	3,8	3,5	3,4

33	34	35	Gemiddelde	STDEV	klas totaal		
4	3	1	3,34	0,87	Gemiddelde	3,33	
3	4	4	3,29	0,75	STDEV	0,75	
2	3	2	2,77	0,94			
3	3	2	3,31	0,63			
3	3	4	3,06	0,76			
4	3	2	3,57	0,61	Gemiddelde prosociaal	3,26	
4	4	3	3,60	0,74	gemiddelde ongepast gedra	3,41	
4	4	4	3,43	0,70			
4	3	4	3,17	0,92			
4	4	4	3,77	0,55			
3,5	3,4	3	3,4				

Voormeting controle klas

voormeting controle																	
VSVJ vraag:	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	
A	4	3	3	3	4	4	2	3	4	4	4	3	3	4	4	3	
B	4	4	4	3	3	4	3	3	3	4	4	4	4	3	3	4	
C	3	3	3	3	2	3	3	3	2	3	3	3	3	3	2	3	
D	3	4	2	4	3	3	3	2	3	4	4	3	3	3	3	3	
E	3	2	2	2	4	3	3	2	3	3	4	3	2	2	3	2	
F	3	3	3	4	4	3	3	3	3	4	4	3	3	4	3	3	
G	4	4	4	4	4	4	4	3	3	4	3	4	4	3	4	4	
H	3	3	3	3	4	3	3	2	2	3	3	3	3	3	2	3	
I	3	3	3	4	3	4	3	3	4	4	3	4	3	3	4	4	
J	4	4	4	4	3	3	3	4	4	3	3	4	4	1	1	4	
Gem vraag	3,40	3,30	3,1	3,4	3,4	3,40	3,00	2,80	3,1	3,6	3,5	3,4	3,2	2,9	2,9	3,3	

	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	
4	2	1	3	3	3	3	2	2	2	4	4	3	3	3	4	3	
4	4	3	2	4	3	4	4	3	4	4	3	3	3	4	4	2	
2	3	3	3	3	3	3	3	2	3	3	3	3	3	3	3	3	
3	3	4	3	3	4	4	4	4	3	4	4	4	3	4	4	4	
2	3	3	1	3	3	4	3	2	3	3	4	3	3	3	4	2	
4	1	4	3	2	2	4	2	4	4	4	4	4	4	2	4	3	
4	4	4	1	3	2	3	3	2	3	2	3	4	4	2	3	2	
3	3	2	2	2	3	4	3	3	3	3	3	3	2	3	3	3	
4	2	3	1	3	2	4	2	3	2	2	3	4	4	2	4	3	
4	4	1	1	1	3	2	1	2	2	3	4	3	2	4	1	3	
3,4	2,9	2,8	2	2,7	2,8	3,4	2,4	2,9	3,2	3,5	3,4	3,1	3	3,4	2,8		

33	34	35	Gemiddelde	STDEV	klas totaal		
2	3	4	3,14	0,81	Gemiddelde	3,09	
3	4	2	3,43	0,65	STDEV	0,73	
3	3	3	2,86	0,36			
3	4	4	3,40	0,60			
3	2	1	2,71	0,79	Gemiddelde prosociaal	3,22	
3	4	3	3,26	0,78	gemiddelde ongepast gedra	2,95	
3	3	4	3,31	0,83			
2	2	3	2,80	0,53			
3	3	3	3,14	0,77			
1	4	3	2,86	1,19			
2,6	3,2	3	3,2				

Nameting controle klas

Nameting controle																	
VSVJ vraag:	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	
A	4	3	3	3	4	4	2	3	4	4	4	3	3	4	4	3	
B	4	4	4	3	3	4	3	3	3	4	4	4	4	3	3	4	
C	3	3	3	3	2	3	3	3	2	3	3	3	3	3	2	3	
D	3	4	2	4	4	3	3	2	3	4	4	3	3	3	3	3	
E	3	3	2	2	4	3	3	2	3	3	4	3	2	2	2	2	
F	3	3	3	4	4	3	3	3	3	4	4	3	3	4	3	3	
G	4	4	4	4	4	4	4	3	3	4	3	4	4	3	4	4	
H	3	3	3	3	4	3	3	2	3	3	3	3	3	3	2	3	
I	3	3	3	4	3	4	3	3	4	4	3	4	3	3	4	4	
J	4	4	4	4	3	3	3	4	4	3	3	4	4	1	1	4	
Gem vraag	3,40	3,40	3,1	3,4	3,5	3,40	3,00	2,80	3,2	3,6	3,5	3,4	3,2	2,9	2,8	3,3	

	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	
4	2	2	3	3	3	3	2	2	2	4	4	3	3	3	4	3	
4	4	3	2	4	3	4	4	3	4	4	3	3	3	4	4	2	
4	3	3	3	3	3	3	3	2	3	3	3	4	3	3	3	3	
3	3	4	3	3	4	4	4	4	3	4	4	4	3	4	4	4	
2	3	3	2	3	3	4	4	4	2	3	4	3	3	3	4	2	
4	1	4	4	2	2	4	2	4	4	4	4	4	4	2	4	3	
4	4	4	1	3	2	3	2	3	2	3	3	4	4	2	3	2	
3	3	2	2	3	3	4	3	3	3	3	3	3	2	3	3	3	
4	2	3	1	3	2	4	2	3	2	2	3	4	4	2	4	3	
4	4	1	1	1	3	2	1	2	2	3	4	3	2	4	1	3	
3,6	2,9	2,9	2,2	2,7	2,8	3,4	2,5	2,9	3,2	3,5	3,5	3,1	3	3,4	2,8		

33	34	35	Gemiddelde	STDEV
2	3	4	3,17	0,75
3	4	2	3,43	0,65
4	3	3	2,97	0,45
3	4	4	3,43	0,61
3	2	1	2,77	0,77
3	4	3	3,29	0,79
3	3	4	3,31	0,83
2	3	3	2,86	0,49
3	4	3	3,17	0,79
1	4	3	2,86	1,19
2,7	3,4	3	3,2	

klas totaal	
Gemiddelde	3,13
STDEV	0,73
Gemiddelde prosociaal	3,24
gemiddelde ongepast gedra	3,00

Bijlage 12 resultaten sociogram

Voormeting interventie

Met wie werk je graag samen in de les LO?

Met wie werk je niet graag samen in de les LO?

~	B	D	E	F	H	I	J	A	C	K	+	-
B	X			V	X	V	V	V		V	5	1
D	V	X	V	V	V		V				5	0
E	V	V	X	V							3	0
F	X	V	V	X			V	X		X	3	3
H	X				X						0	1
I	X				V	X	V				2	1
J	X					V	X				1	1
A					X			X	V	V	2	1
C			X					V	X	V	2	1
K	X	X		X		X	X	V	V	X	2	5
Totaal punten positief	2	2	2	3	2	2	4	3	2	3	25	
Totaal punten negatief	5	1	1	1	2	1	1	1	0	1		14

Wie kiezen positief voor elkaar?

A en C
A en K
C en K
D en E
D en F
E en F

I en J

Wie kiezen negatief voor elkaar?

F en K
H en B

Wie zijn populair in de groep?

(Aantal punten positief > 3)
J (4 punten)

Wie zijn verstoten uit de groep?

(Aantal punten negatief > 3)
B (5 punten)

Geen enkele keer negatief gekozen

C

Met wie werk je graag samen buiten de les LO?

Met wie werk je niet graag samen buiten de les LO?

	B	D	E	F	H	I	J	A	C	K	+	-
B		X	V	V	V	X					3	1
D			X		V		V	V	V	V	5	0
E		V	V	X	V						3	0
F		X	V	V	X			V			3	1
H		X				X					0	1
I		X					X	V		X	1	2
J				X				X			0	1
A				X					X	V	2	1
C		X							V	X	2	1
K		X	X	X		X		X	V		1	5
Totaal punten positief	1	3	2	3	0	1	3	3	2	2	20	
Totaal punten negatief	5	1	3	0	2	0	1	0	0	1		13

Wie kiezen positief voor elkaar?

A en C

A en K

B en E

D en F

E en F

Wie kiezen negatief voor elkaar?

H en B

Wie zijn verstoten uit de groep?

(Aantal punten negatief > 3)

B (5 punten)

Geen enkele keer negatief gekozen

C

F

I

Nameting interventie

Met wie werk je graag samen in de les LO?

Met wie werk je niet graag samen in de les LO?

~	B	D	E	F	H	I	J	A	C	K	+	-
B	X		V						X	X	1	2
D		X	V	V	V		V	V			5	0
E	V	V	X	V					X		3	1
F	X	V	V	X	V		V	X		X	4	3
H	X				X						0	1
I			X			X	V		V		2	1
J					X	V	X				1	1
A			X					X	V	V	2	1
C	X							V	X		1	1
K	X							V	V	X	2	1
Totaal punten positief	1	2	3	2	2	1	3	3	3	1	21	
Totaal punten negatief	4	0	2	0	1	0	0	1	2	2		12

Wie kiezen positief voor elkaar?

A en K
A en C
B en E
D en E
E en F
I en J

Wie kiezen negatief voor elkaar?

B en K
B en C

Wie zijn populair in de groep?

(Aantal punten positief > 3)
Geen

Wie zijn verstoten uit de groep?

(Aantal punten negatief > 3)

B (4 punten)

Geen enkele keer negatief gekozen

I

D

J

F

Met wie werk je graag samen buiten de les LO?

Met wie werk je niet graag samen buiten de les LO?

~		B	D	E	F	H	I	J	A	C	K	+	-
B		X	V	V						X	X	2	2
D			X	V	V				V	V	V	5	0
E			V	V	X	V						3	0
F			X	V	V	X	V		V	X	X	4	3
H			X				X					0	1
I			X					X				0	1
J				X					X			0	1
A				X					X	V	V	2	1
C			X		X				V	X	V	2	2
K			X						V		X	1	1
Totaal punten positief		1	3	3	2	1	0	1	3	2	3	19	
Totaal punten negatief		5	0	3	0	0	0	0	1	1	2		12

Wie kiezen positief voor elkaar?

A en K

A en C

B en E

D en F

E en F

Wie kiezen negatief voor elkaar?

B en K

B en C

Wie zijn verstoten uit de groep?

(Aantal punten negatief > 3)

B (5 punten)

Geen enkele keer negatief gekozen

I

H

D

J

F

Voormeting controle

Met wie werk je graag samen in de les LO?

Met wie werk je niet graag samen in de les LO?

~	A	C	G	H	I	J	B	D	E	F	+	-
A	X					V					1	0
C		X			V	V	X	X			2	2
G	V	X	X	X	V	V				X	3	3
H		V		X	X		X	X		X	1	4
I			V	X	X				V	V	3	1
J				X		X					0	1
B			X				X	V	V		2	1
D		X	X				V	X	V		2	2
E	X	X	X	X			V		X	V	2	4
F	X	X	X		V		V		V	X	3	3
Totaal punten positief	1	1	1	0	3	3	3	1	4	2	19	
Totaal punten negatief	2	4	4	4	1	0	2	2	0	2		21

Wie kiezen positief voor elkaar?

I en F

I en G

F en E

E en B

D en B

Wie kiezen negatief voor elkaar?

I en H

G en F

D en C

Wie zijn populair in de groep?

(Aantal punten positief > 3)

E (4 punten)

Wie zijn verstoten uit de groep?

(Aantal punten negatief > 3)

C (4 punten)

G (4 punten)

H (4 punten)

Geen enkele keer negatief gekozen

E

J

Met wie werk je graag samen buiten de les LO?

Met wie werk je niet graag samen buiten de les LO?

~		A	C	G	H	I	J	B	D	E	F	+	-
A		X		V								1	0
C		V	X		V	V		X			X	3	2
G		V	X	X	X	V	V				X	3	3
H			V		X	X	V	X	X	X		2	4
I					X	X						0	1
J		V		V	X		X					2	1
B		X						X		V		1	1
D		X			X			V	X			1	2
E		X	X	X	X			V	V	X	V	3	4
F			X	X						V	X	1	2
Totaal punten positief	3	1	2	1	2	2	2	2	1	2	1	17	
Totaal punten negatief	3	3	2	5	1	0	2	1	1	2			20

Wie kiezen positief voor elkaar?

J en G
H en C
G en A
F en E
E en B

Wie kiezen negatief voor elkaar?

I en H
H en D

H en E
G en F
F en C

Wie zijn verstoten uit de groep?

(Aantal punten negatief > 3)

H (5 punten)

Geen enkele keer negatief gekozen

J

Nameting controle

Met wie werk je graag samen in de les LO?

Met wie werk je niet graag samen in de les LO?

~	A	C	G	H	I	J	B	D	E	F	+	-
A	X					V					1	0
C		X			V	V	X	X			2	2
G	V	X	X	X	V	V				X	3	3
H		V		X	X		X	X		X	1	4
I			V	X	X				V	V	3	1
J				X		X					0	1
B			X				X	V	V		2	1
D		X	X				V	X	V		2	2
E	X	X	X	X			V		X	V	2	4
F	X	X	X		V		V		V	X	3	3
Totaal punten positief	1	1	1	0	3	3	3	1	4	2	19	
Totaal punten negatief	2	4	4	4	1	0	2	2	0	2		21

Wie kiezen positief voor elkaar?

E en B
D en B
I en F
I en G
F en E

Wie kiezen negatief voor elkaar?

I en H
G en F
D en C

Wie zijn populair in de groep?

(Aantal punten positief > 3)
E (4 punten)

Wie zijn verstoten uit de groep?

(Aantal punten negatief > 3)
C (4 punten)
G (4 punten)
H (4 punten)

Geen enkele keer negatief gekozen

E
J

Met wie werk je graag samen buiten de les LO?

Met wie werk je niet graag samen buiten de les LO?

~	A	C	G	H	I	J	B	D	E	F	+	-
A	X		V								1	0
C	V	X		V	V		X			X	3	2
G	V	X	X	X	V	V				X	3	3
H		V		X	X	V	X	X	X		2	4
I				X	X						0	1
J	V		V	X		X					2	1
B	X						X		V		1	1
D	X			X			V	X			1	2
E	X	X	X	X			V	V	X	V	3	4
F		X	X						V	X	1	2
Totaal punten positief	3	1	2	1	2	2	2	1	2	1	17	
Totaal punten negatief	3	3	2	5	1	0	2	1	1	2		20

Wie kiezen positief voor elkaar?

J en G
H en C
G en A
F en E
E en B

Wie kiezen negatief voor elkaar?

I en H
H en D
H en E
G en F
F en C

Wie zijn verstoten uit de groep?

(Aantal punten negatief > 3)
H (5 punten)

Geen enkele keer negatief gekozen

Literatuur

Glass, J. S., & Benshoff, J. M. (2002). Facilitating group cohesion among adolescents through challenge course experiences. *Journal of Experiential Education*, 25(2), 268-277.

Goudswaard, M. & Sluis Van De, I.. (2013). Juf, heb ik het goed gedaan?. *Praxisbulletin*, jaargang(31) nummer 2, 27-32.

Hoffman, C. (2000, juni). Introduction to Sociometry. Geraadpleegd op 13 februari 2018, van http://www.hoopandtree.org/cons_sociometry_introduction.pdf

Hulstijn, E. M., Cohen-Kettenis, P. T., Mellenbergh, G. J., Boomsma, A., Blonk, R. W. B., Prins, P. J. M., & Hamerlinck, S. (2008). Vragenlijst Sociale Vaardigheden van Jongeren. *Tijdschrift voor orthopedagogiek*, 47, 460-470.

Hulstijn, E. M., Cohen-Kettenis, P. T., Mellenbergh, G. J., Boomsma, A., Blonk, R. W. B., Prins, P. J. M., & Hamerlinck, S. (2006). *Vragenlijst Sociale Vaardigheden van Jongeren*. Amsterdam: Boom.

Johnson, D. W., & Johnson, R. T. (2008). *Cooperative learning*. Blackwell Publishing Ltd

Johnson, D. W., & Johnson, R. T. (2009). An educational psychology success story: Social interdependence theory and cooperative learning.

Kanselaar, G., & Erkens, J. V. D. L. G. (1997). *Samenwerkend leren*. P. Leenheer, RJ Simons en J. Zuylen (Red.). *Didactische verkenningen van het studiehuis*. Tilburg: MesoConsult BV, 76-88

Moreno, J. L. (1934). Who shall survive?: A new approach to the problem of human interrelations.

Matson, J. L., Rotatori, A. F., & Helsel, W. J. (1983). Development of a rating scale to measure social skills in children: The Matson Evaluation of Social Skills with Youngsters

Morsink, Y. (2006). *Elementaire sociale vaardigheden*. Houten, Nederland: Bohn Stafleu van Loghum.

Miedema, M. (1996). Samenwerkend leren in heterogene klassen. Geraadpleegd van http://media.taalunieversum.org/hsnbundel/download/10/hsnbundel-10_523.pdf

OMO. (2014). Praktijkschool Helmond. Geraadpleegd van https://www.omo.nl/de-scholen/DU2731_Praktijkschool-Helmond.aspx

Ploeg, J. D. (2002). Orthopedagogische werkvelden in Nederland. Geraadpleegd van <https://books.google.nl/books?id=yHW81UikhHoC&lpq=PA111&ots=IJHzeF2AeL&dq=Praktijkonderwijs+iq&pg=PA111&hl=nl#v=onepage&q=Praktijkonderwijs%20iq&f=false>

Remmerswaal, J (2003). Handboek groepsdynamica. Soest: Uitgeverij Nelissen

Remmerswaal, J. (2015). Grote groepen. In Begeleiden van groepen (pp. 187-195). Bohn Stafleu Van Loghum.

<https://www.sometics.com/nl/sociogram>